

İncelemeler

Macaristan'daki Türk hatıraları

150 yıllık Türk hakimiyetinin sanat eserleri ve abideleri Macar hayatında bugün bile tesirleri hissedilecek halde kalmıştır

_____ Yazan : _____
Prof. Tayyib GÖKBİLGİN

Geçen haftalarda İstanbulda ve daha önce de Ankarada açılan Macar Güzel Sanat Eserleri sergisi, bu serginin topladığı geniş alaka, bize, bir yandan Macar Güzel Sanatlar müzesinin hazinelerini, diğer yandan da Macaristandaki Osmanlı hakimiyeti devrinin sanat eserlerini ve bugüne kadar kalabilen abidelerini hatırlattı.

Filhakika, diğer emsali Avrupa müzelerine nazaran oldukça geç kurulmasına rağmen, Budapeşte Güzel Sanatlar müzesi, bugün, seksiyonlarının zenginliği ve ihtiva ettiği şaheserlerinin sayıları ve vasıfları itibariyle önemli ve çok değerli bir durumda bulunmaktadır ve burayı Rönesans ve Barok devirlerinin birçok meşhur yabancı sanatkarlarının eserleri de süslemektedir. 8000 tablo ve heykel ile 15.000 resim ve daha fazla sayıda gravür bu koleksiyonların hacmi hakkında bir fikir vermeğe kafidir. Macar Güzel Sanat eserleri ise, mütehasısların belirttiği gibi, bu memleket tarihinin damgasını taşımaktadır. Evvela, 150 seneyi bulan Türk hakimiyeti devri, sonra da, Macaristanı yarı sömürge yapan Habsburg İmparatorluğu devri çok defa bu eserlerin mevzuunu teşkil etmiş ve bunlara bir mana ve ehemmiyet kazandırmıştı. Macar Güzel Sanat eserleri daha sonra da ve bugüne kadar canlı ve önemli kalmış, daima bir hayatiyet göstermiş ve yaratıldıkları devirlere göre üstün değerleri haiz olmuştur ki, yukarıda adını ettiğimiz sergiler bize bu hususta güzel örnekler göstermiştir.

Macar Güzel Sanatlarının bilhassa Türk hakimiyeti devrinde bir inkişaf kaydetmesi, ister istemez, Macaristandaki Türk Sanat Eserlerinin bugüne kadar yaşamış ve mevcut kalmış hatıralarını, bakiyelerini düşündürmektedir. Gerçekten, Osmanlı İmparatorluğuna, Balkan devletlerine nisbetle daha az bir sürede bağlı kalmasına karşılık, Macaristandaki bu hatıralar ve abideler oldukça çoktur ve yeni yeni buluşlarla sayıları günden güne artmaktadır. XIX asrın ikinci yarısından itibaren muhafazalarına hususi bir ilgi gösterilen ve yeniden ele geçen sanat eserleri, bu devirdeki Türk sanat hayatının hareket ve canlılığına, üstün değerine delalet etmektedir. İşte bu vesile, bize, bu konuda bir iki yazı yazmak ve bu suretle Türk umumi efkarına, Türk tarihinin parlak bir devrinde meydana getirilmiş abideler ve sanat eserleri hakkında bir hatırlatma yapmak arzusunu finam etti. Şimdiye kadar bu mevzuu ele alan ve bu sahada kısa, ya da uzun etüdler ve monografiler neşrederek yerli ve yabancı kaynakları tanıtan tarihçi ve sanat tarihçilerini

burada sıralamaya imkan olmadığı gibi, Evliya Çelebiden itibaren başlayarak, 1912 de bu konu üzerinde yine müşahedeye dayanarak bilgi veren Rum Beyoğlu Fahrettin Beye kadar olan yazarlara ve daha sonrakilere de teması mümkün görmüyoruz. Ancak biz, sadece, XVI. ve XVII. asırlarda sayıları yüzlere baliğ olan Türk abideleri ile sayısız Türk sanat eserlerinin bugün elde bulunanlarından bir kısmından söz açmakla yetineceğiz.

Macaristandaki 150 senelik Türk hakimiyeti devrinin sanat abideleri ve eserleri, büyük bir kısmı itibariyle kaybolmasına rağmen, tesirleri Macar hayatının hemen her sahasında hissedilebilecek bir halde kalmıştır. Mevcut mimari abidelerden bir kısmı esaslı değişikliklere uğramıştır; Budindeki (Sasar) Csasar, (Rudas) Rudas, (Kral) Kiraly ve (Sırp) Racz kaplıca hamamları bu gibilerdendir. Mesela, Kral hamamının Kanuni Sultan Süleymanın vefatından on sene önce, Veziri azam Sokullu Mehmet Paşanın amcazadesi Budin Beylerbeyi Sokullu Mustafa Paşa tarafından yaptırıldığını, kapısının üzerindeki Macarca ve Fransızca yazılmış bir kitabede, bugün de, görüyoruz, Şüphesiz ki, yapıldığı devre ait behemehal konulmuş olması lazım gelen orijinal kitabesi zamanla kaybolmuştur. Macarların “Büyük Mustafa” dediği ve Avusturyalı tarihçi Hammer’in de “Macaristanın ve Budin’in iftihar ettiği bir adam” olarak vasıflandırdığı Sokullu Mustafa Paşa, aynı zamanda, san’ati ve güzel eserleri himaye etmiş, gerek Beylerbeylik merkezi olan Budinde gerek Macaristanın diğer şehirlerinde, modern Macar tarihçisi, Takats Sandor’un da kabul ve tesbit ettiği gibi, pek çok eser inşa ettirmişti ki bunların şöhreti, daha o zamanlar bütün Avrupada yayılmıştı : Budin kalesinde yaptırdığı cami ve medrese, Budinin debağhane semtinde Halife Ebubekir namına diğer bir cami ile bunun karşısında bir kervansaray, Baruthane denilen semtte Halife Ömer namına başka bir cami, tarih kaynaklarımızın zikrettiği eserlerinden bir kısmıdır. İşte yukarıda zikrettiğimiz Kaplıca hamamları da yine onun zamanında yapılmıştı. Mustafa paşanın Macarca mektuplarından öğreniyoruz ki, kendisi iktisadi hayatın her sahasından anlamakta, Budinde ve Peştede gayet güzel bahçeler vücuda getirmekte idi. Bu bahçeleri maruf Türk bahçıvanları tertip ve tanzim ediyordu.

Esasen, Avrupa, en güzel çiçekleri, en güzel meyveleri bu devirde şarktan Türklere almakta idi. Macaristanda Türk hakimiyeti başladıktan sonra bahçıvanlık Macaristanda da inkişaf etmeye başlamış, XVI. asır ortasında yabancıları Macaristandaki lezzetli meyve cinslerinden ve güzel çiçeklerden hayranlıkla bahsetmişlerdi. Lale, sümbül, nergis, Türk karanfili, paşa gülü gibi çiçeklerden Türklere öğrenen Macarlar bunları Almanlara da tanıtmakta idiler. Bu devirde başlayan bu inkişafın Türk devri nihayet bulunduğu sırada ise zevale yüz tuttuğu bilinmektedir.

Budinde Gültepesi (Roznadbomb) denilen mevkide bugün dahi mevcut olan Gülbaba türbesi ile, Eğri (Eger) kalesinde bulunan minare ve Peçuy (Pecs) deki İdris Baba türbesi asli şekillerini muhafaza eden Türk eserlerindedir. O devirde birer mesire ve ziyaret mahalli olan bu yerler hakkında Evliya Çelebi seyahatnamesinde oldukça tafsilat buluyoruz. Yine o devirde yapıp da sonradan tadilata uğratarak birer Katolik kilisesi haline getirilen Türk eserleri ise Peçuy şehrinde, biri Yakovalı Hasan Paşa, diğeri de Gazi Kasım Paşa taraflarından yaptırılan iki cami ile Sigetvar (Szigetvar) da kanuni Sultan Süleymanın orada vukubulan vefatının hatırasını tazizen inşa ettirilen Süleymaniye camiidir.

Birinci Viyana seferinden sonraki zamanlarda serhadlerde bahadırılığı ve Őecaati ile Őöhret kazanan Kasım Paşa Mohaĉ ile birlikte Seksard ve Peĉuy sancaklarına birden sahip olmuŐ, Budin Beylerbeyliđine tayin olunmadan önce bu mabedi , muazzam bir Türk eseri olarak yaptırmıŐtı. Osmanlı hakimiyeti sona erdikten sonra da bu dini ve mimari abide muhafaza olundu, fakat kiliseye ĉevrildi. Sigetvardaki Süleymaniye camiine gelince, bunu da Sokullu Mustafa Paşa yaptırmıŐtı, . Bununla birlikte o zamanki kalenin tam altında bu PadiŐahın mezarı üzerine beyaz mermerden bir türbe de inşa ettirmişti ki, bu, Macaristanın ziyasına kadar mukaddes bir ziya-

(Devamı sa, 5 sü. 8 de)